

Faculty
of Science

Palacký University
Olomouc

NEUROTRANSMITERY I.

Prof. RNDr. Zdeněk DVOŘÁK, DrSc., Ph.D.
Katedra buněčné biologie a genetiky

Buněčná biologie II. (KBB/BB2)

DEFINICE POJMŮ

NEUROTRANSMISE

- základní proces přenosu vzruchu v synapsi centrálního a periferního nervového systému

NEUROTRANSMITER

- chemický mediátor uvolňovaný z pre-synaptického zakončení
- rychlá excitační/inhibiční odpověď post-synaptického neuronu

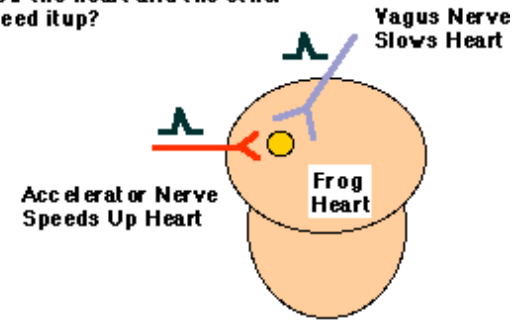
NEUROMODULÁTOR

- uvolňován neurony
- pomalé pre-synaptické a post-synaptické odpovědi
- modulace účinku neurotransmiterů

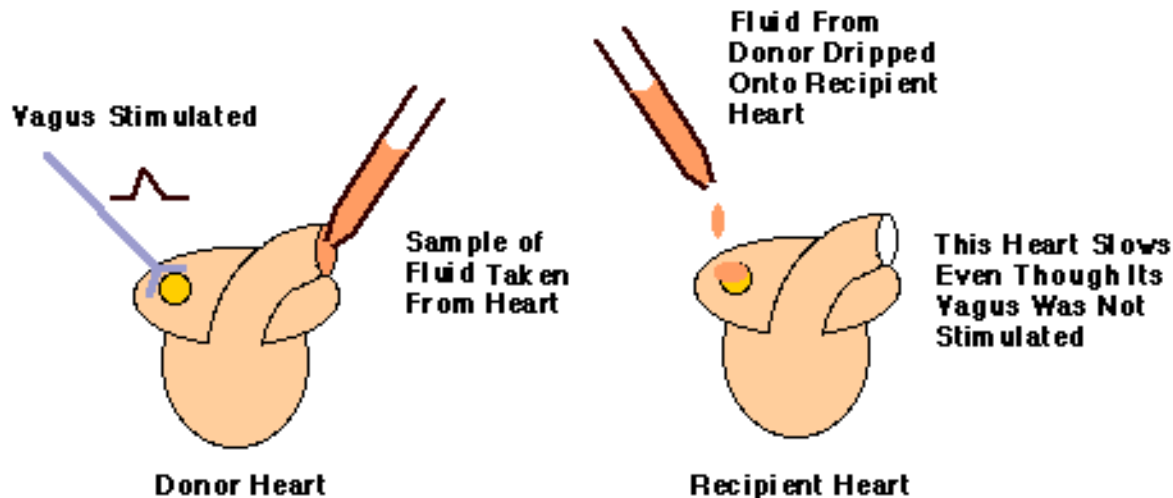
Otto Loewi a žabí srdce

- Otto Loewi (1873-1961): Německý farmakolog; považován za „otce neurověd“
- v roce 1903 si kladl otázku, proč elektrická stimulace jednoho srdečního nervu („accelerator“) zrychluje srdce, ale stimulace jiného nervu („vagus“) jej zpomaluje, a to přes to, že aplikované elektrické impulsy byly identické

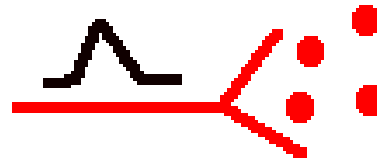
Electrical Impulses Almost Identical: Why does one nerve slow the heart and the other speed it up?

- Na Velikonoční neděli roku 1921 měl Loewi zvláštní sen, ve kterém se mu zjevil způsob jak otestovat hypotézu. Probudil se a napsal několik poznámek, ale další den ráno nebyl schopen přechíst své čmáranice!
- Naštěstí se mu jeho sen opakoval následující noc a on okamžitě vstal a provedl experiment. Vyřízl dvě žabí srdce s intaktními nervy. Srdce zavěsil na mechanické zařízení, které zaznamenávalo tlukot srdcí. Pak elektricky stimuloval vagový nerv jednoho srdce (donora). Donorovo srdce se dle očekávání okamžitě zpomalilo. Následně byl odebrán pipetou vzorek z kapaliny obklopující donorovo srdce a byl kápnut na druhé srdce (recipient). Recipientovo srdce se zpomalilo i přesto, že nebyl elektricky stimulován vagový nerv. Látky uvolněné z donorova srdce postačovaly k zpomalení druhého srdce.

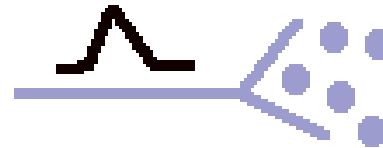

Otto Loewi a žabí srdce

Loewi's Hypothesis:

When stimulated
accelerator nerve
releases chemical
which speeds up
heart rate

When stimulated
vagus nerve
releases chemical
which slows down
heart rate

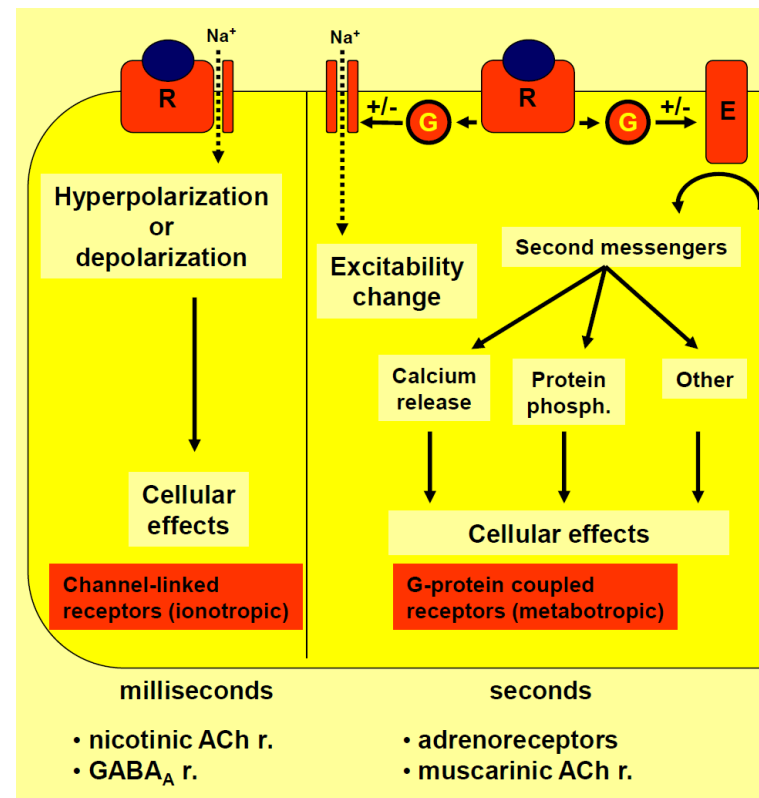
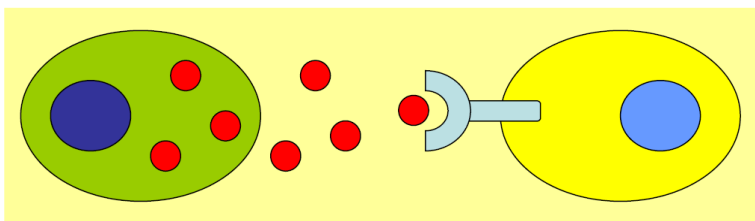
↓ acetylcholin vs. ↑ noradrenalin
Vagusstoff x *Acceleransstoff*

- Loewi navrhl, že dva druhy nervů uvolňují dvě různé látky a jejich zakončení jsou těmito látkami stimulována. Látka z vagového nervu zpomalovala srdce a látka z acceleratorového jej zrychlovala
- Nobelova cena za fyziologii a medicínu 1936
- Noční „vytažení“ z postele na Velikonoční pondělí 1921, aby provedl žabí experiment, se opakovalo nedobrovolně dne 11.3.1938 když nacistické Německo obsadilo Rakousko, a Loewi byl zatčen.

OBJEVY DALŠÍCH NEUROTRANSMITERŮ

- 1921 → ACETYLCHOLIN: Otto Loewi; Nobelova cena 1936 (+ H. Dale)
- 1946 → NOREPINEFRIN: Ulf von Euler; Nobelova cena 1970 (+ J. Axelrod, B. Katz)
- 1950 → DOPAMIN: Arvid Carlsson; Nobelova cena 2000 (+ E. Kandel, P. Greengard)
- 1950 → GABA: Eugene Roberts
- 1994 → GLUTAMÁT: Peter Usherwood

MEZIBUNĚČNÁ SIGNALIZACE NEUROTRANSMITERY

CENTRÁLNÍ NERVOVÝ SYSTÉM (CNS)

- mozek a mícha
- integrativní a řídicí centra

PERIFERNÍ NERVOVÝ SYSTÉM (PNS)

- hlavové a míšní nervy
- komunikace mezi CNS a zbytkem těla

Enteric
Nervous
System

SENZORICKÁ ČÁST (AFFERENTNÍ)

- dostředivá vlákna
- somatická a viscerální nervová vlákna
- vede signál z receptorů do CNS

MOTORICKÁ ČÁST (EFFERENTNÍ)

- odstředivá vlákna
- motorická nervová vlákna
- vede signál z CNS do svalů a žláz

SYMPATIKUS

- mobilizace v době aktivity (fight+flight)
- adrenergní s.(nor-Epi)

PARASYMPATIKUS

- skladování energie v době klidu
- cholinergní s. (ACh)

AUTONOMNÍ NERVOVÝ SYSTÉM (ANS)

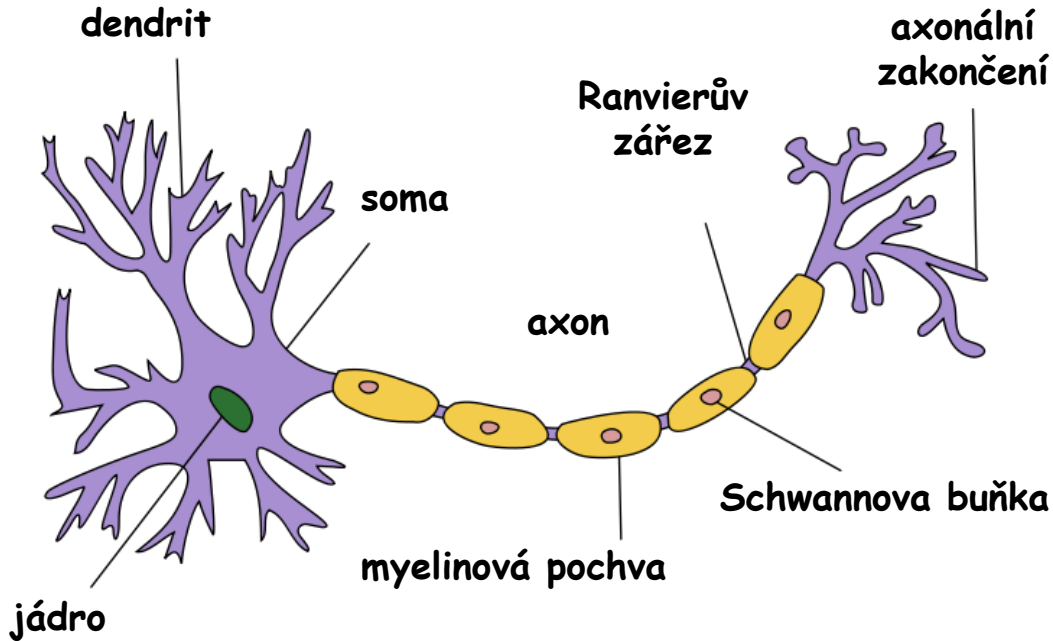
- viscerální pohyb
- neovládáme vůlí
- impulsy z CNS do srdečních svalů, hladkých svalů a žláz

SOMATICKÝ NERVOVÝ SYSTÉM

- somatický pohyb
- ovládáme vůlí
- impulsy z CNS do kosterních svalů

NERVOVÁ BUŇKA - NEURON

<http://en.wikipedia.org/wiki/Neuron>

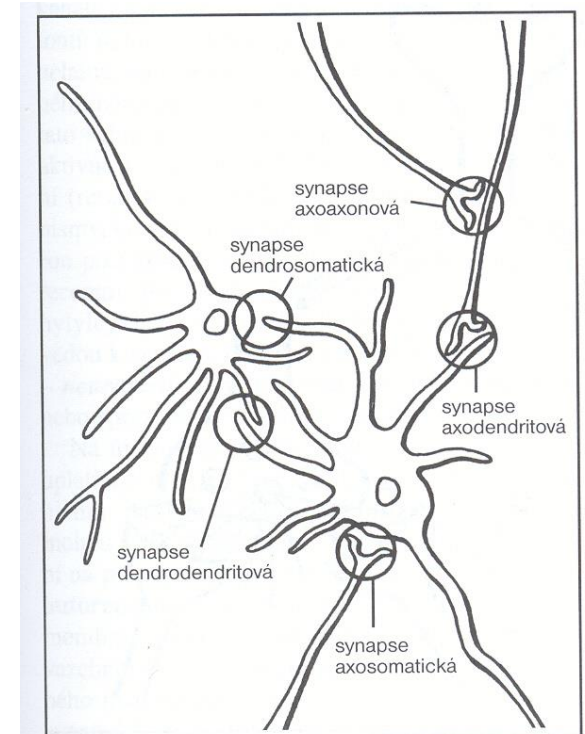

Neuronová doktrína

- neuron je základní strukturní a funkční jednotkou nervového systému
- Santiago Ramón y Cajal - 19.století

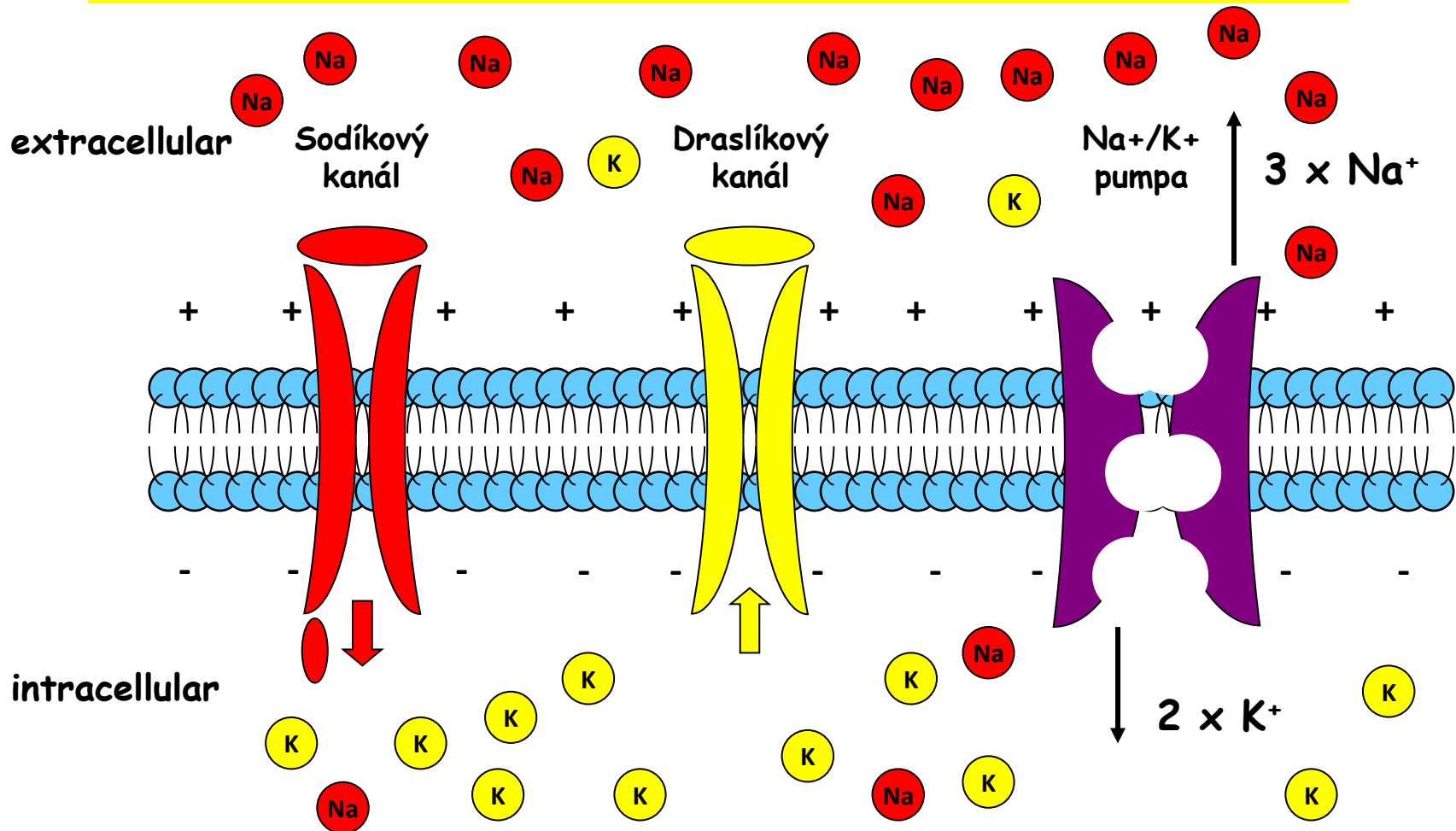
NERVOVÉ SYNAPSE

- Dendrit / Axon / Soma
- AA, DD, DS, AD, AS

Obr. 7.1. Druhy nervových synapsí

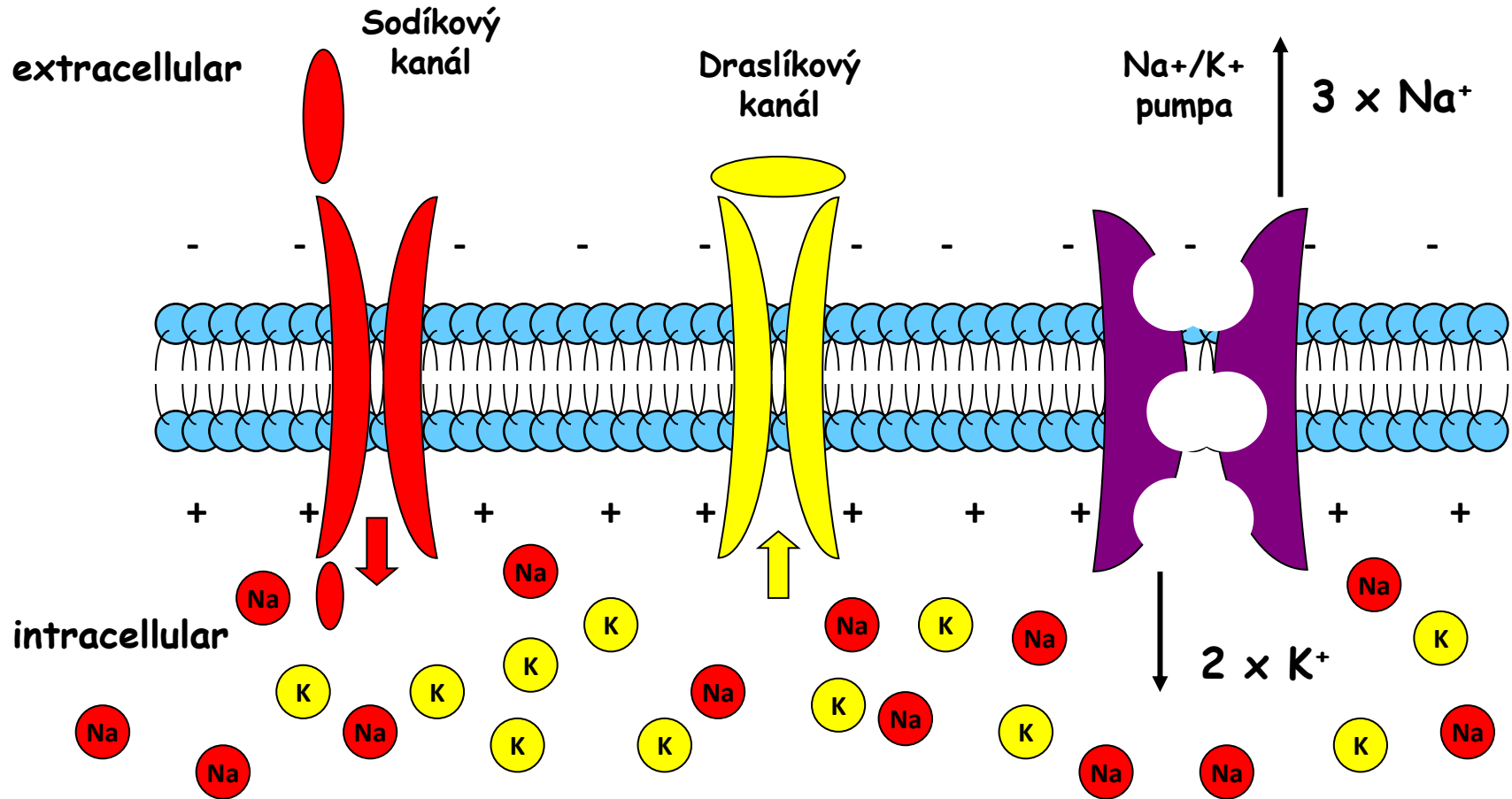
Akční potenciál - „klidový potenciál (-70 mV)

- Na⁺/K⁺ pampa transportuje 3 x Na⁺ vně buňky a 2 x K⁺ dovnitř buňky
- sodíkový i draslíkový kanál jsou zavřené
- převažuje kladný náboj vně buňky
- za klidového stavu se ustaví tzv. KLIDOVÝ POTENCIÁL (- 70 mV)
- prvním krokem je DEPOLARIZACE → intracelulární prostor se stane pozitivně nabitým

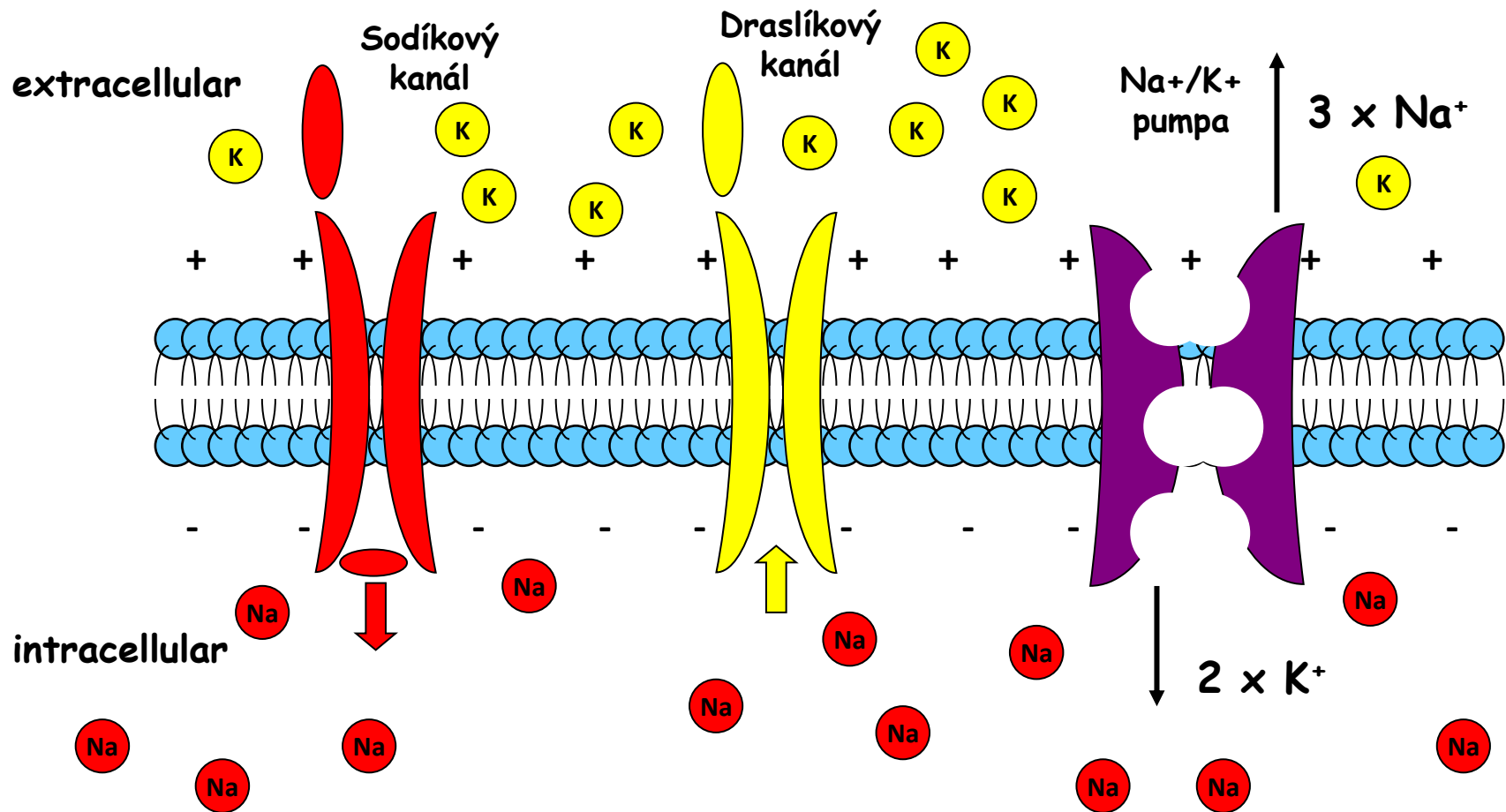

Akční potenciál: „depolarizace“ (+ 30 mV)

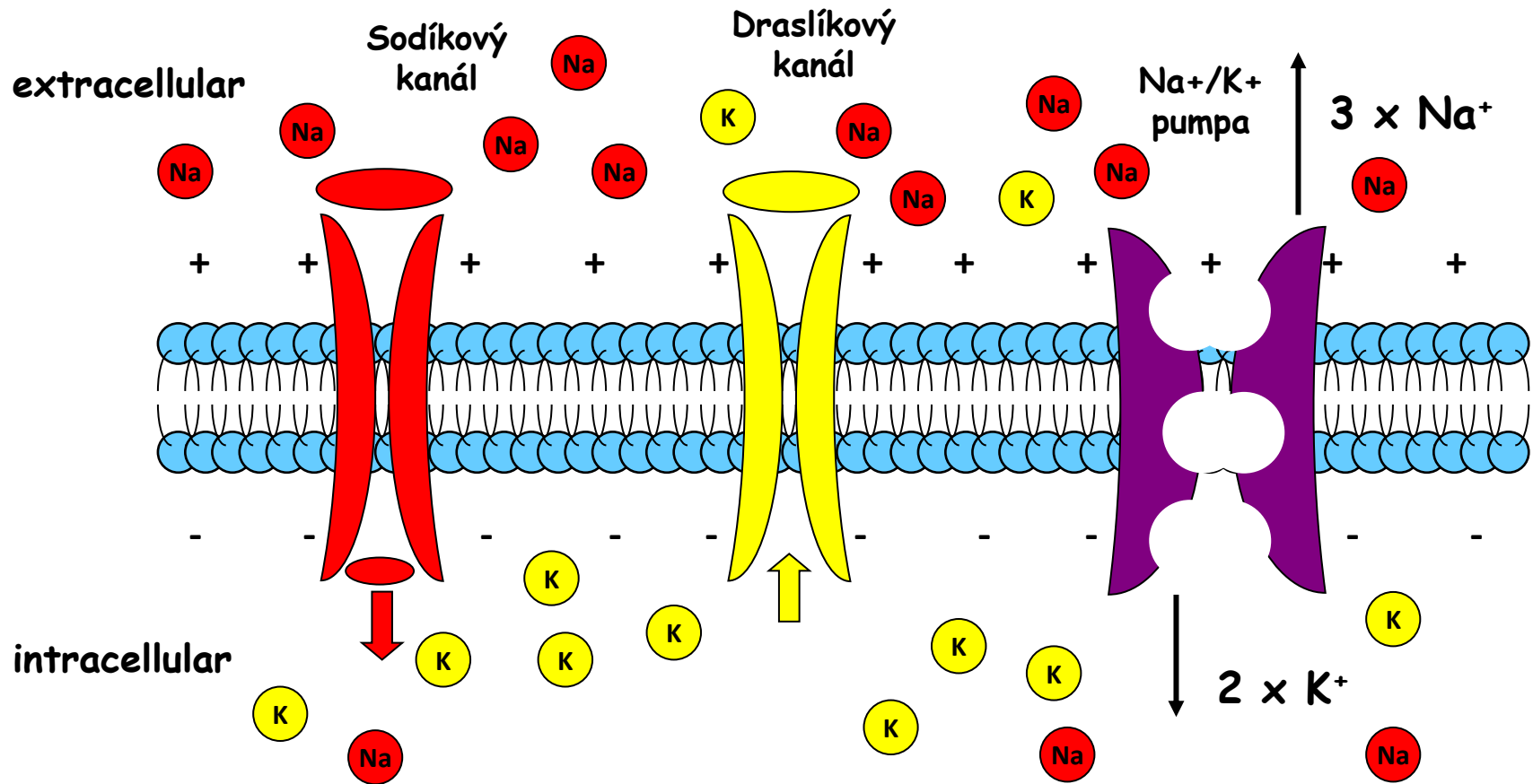
- sodíkový kanál je otevřený a draslíkový je uzavřený
- kladné ionty Na^+ jsou transportovány do cytosolu
- změna polarita membrány (+ 30 mV) - DEPOLARIZACE
- dochází k depolarizaci diskrétní oblasti buněčné membrány
- kladný náboj uvnitř buňky (+ 30 mV)

Akční potenciál: „repolarizace“ (- 75 mV)

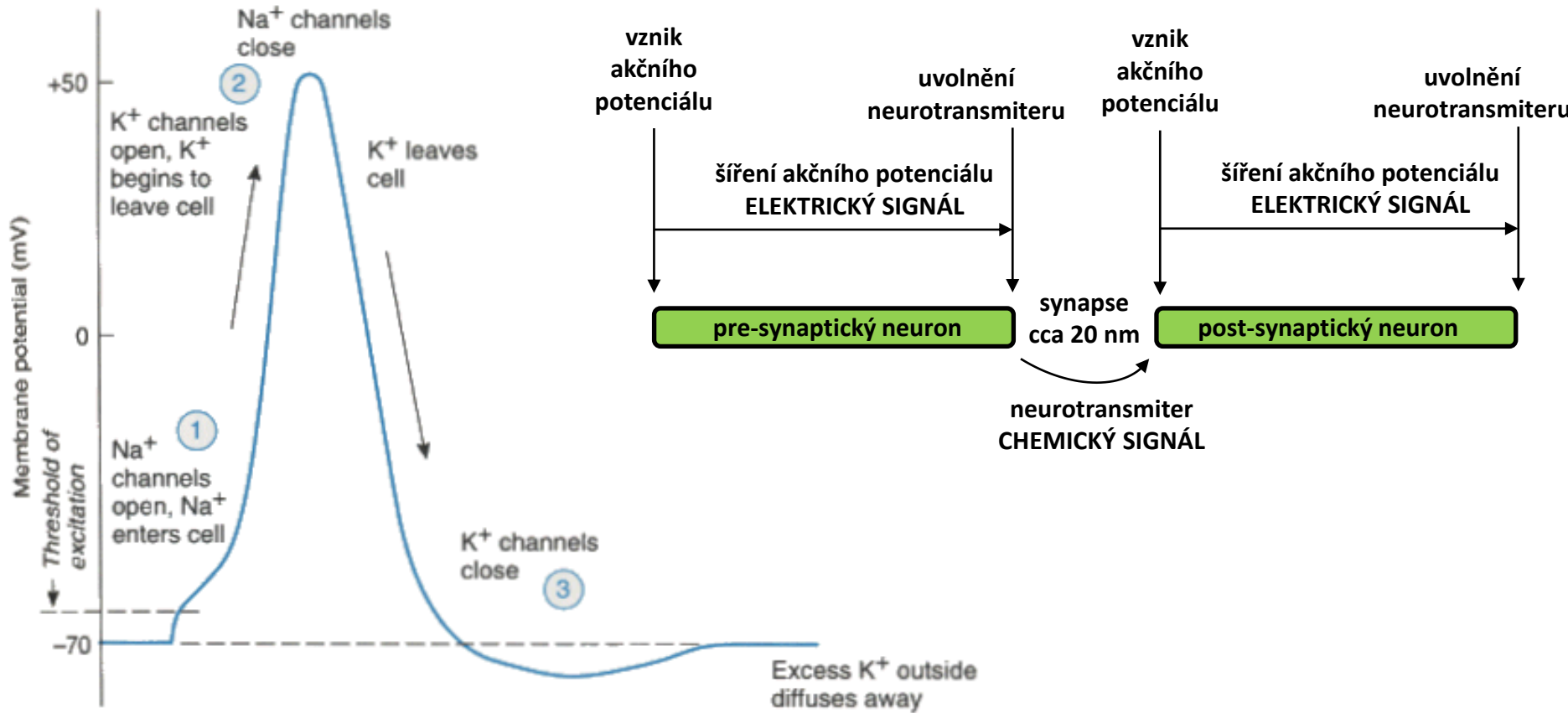
- sodíkový kanál je uzavřený a draslíkový kanál je otevřený
- kladné ionty K⁺ jsou transportovány vně buňky
- změní se polarita membrány (- 75 mV) - REPOLARIZACE
- dochází k repolarizaci diskrétní oblasti buněčné membrány
- distribuce K⁺ a Na⁺ je opačná než v klidovém stavu!!

Znovuustavení „klidového potenciálu“ (- 70 mV)

- sodíkový kanál i draslíkový kanál jsou uzavřené
- Na⁺/K⁺ pumpa a difuze znovuustaví distribuci Na⁺ (vně) a K⁺ (uvnitř)
- ustaví se klidový potenciál (- 70 mV)

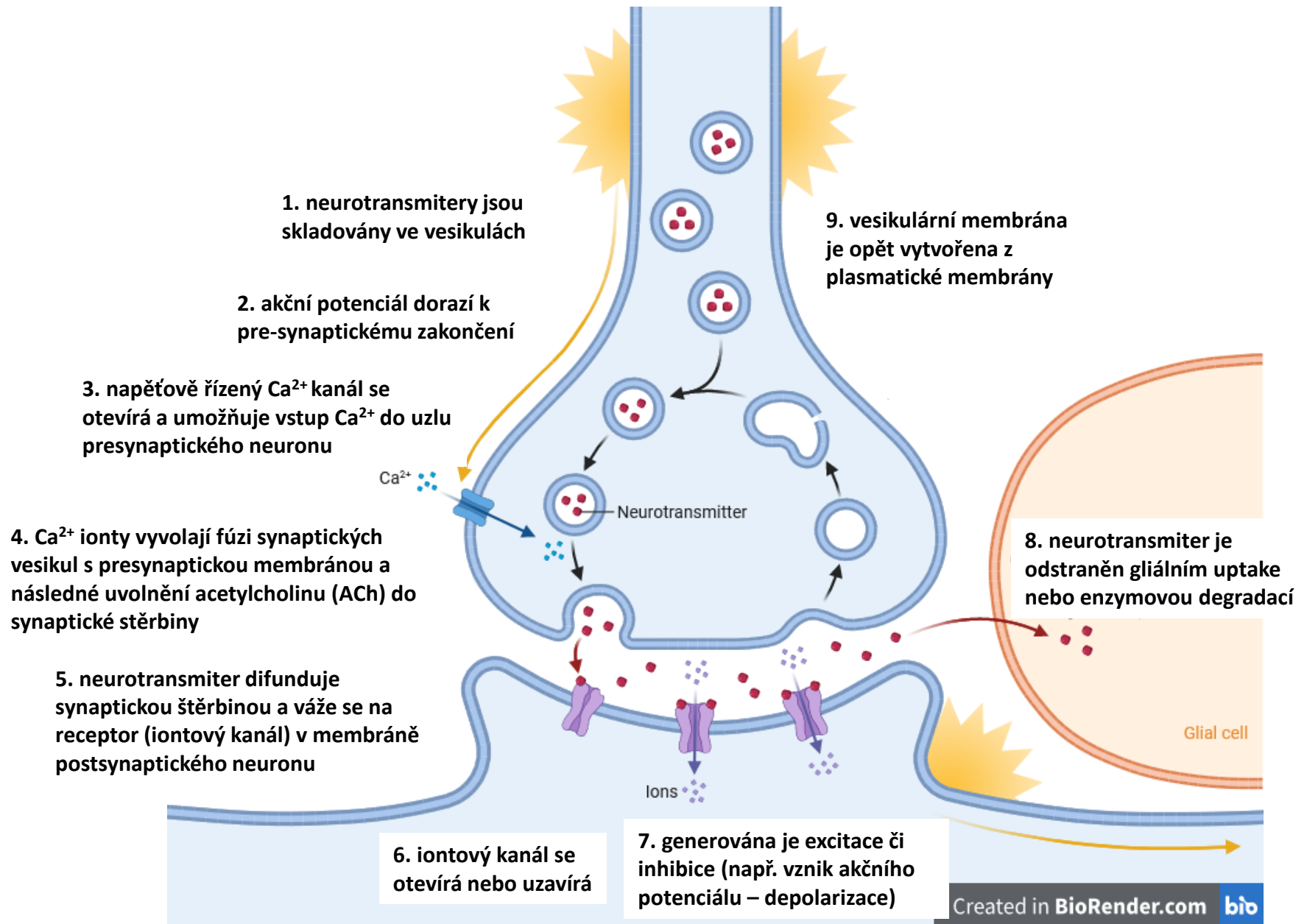
Akční potenciál - šíření nervového vzruchu

přenos nervového vzruchu

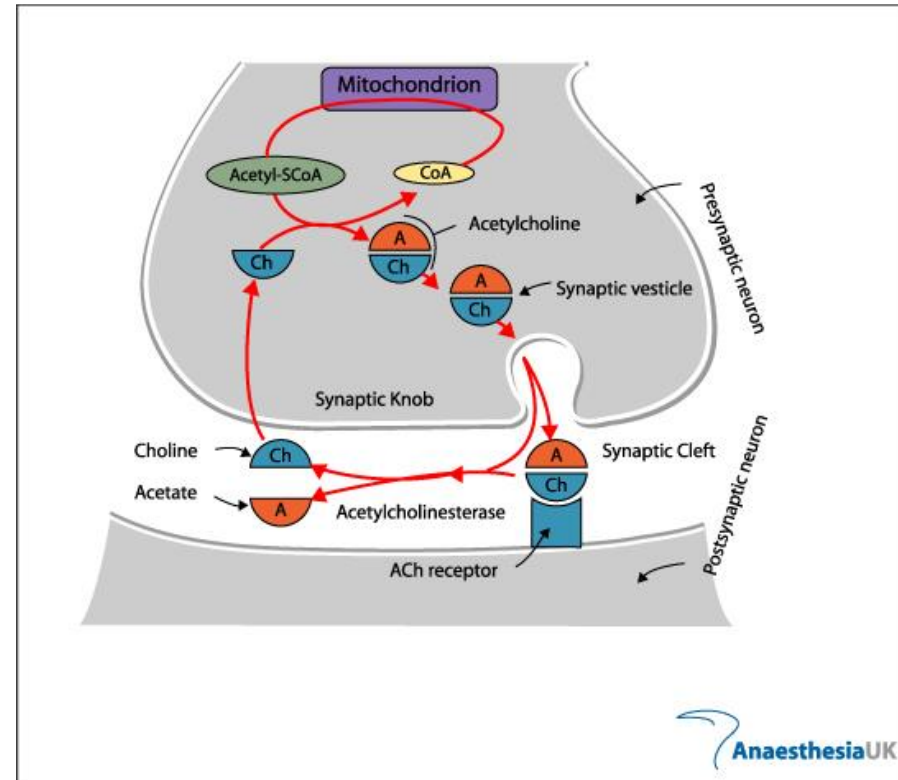
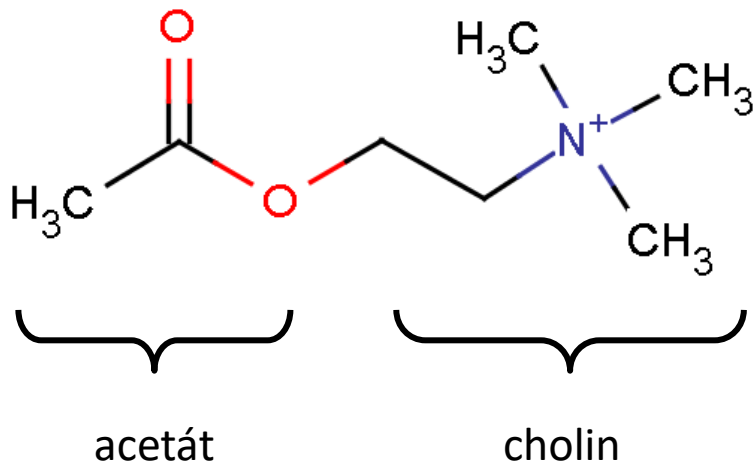
- na povrchu neuronu - axonem, soma (od synapse k synapsi) - akční potenciál **ELEKTRICKÝ SIGNÁL**
- mezi dvěma neuronům - v synaptickém spojení - neurotransmitery **CHEMICKÝ SIGNÁL**

PŘENOS SIGNÁLU V SYNAPSI

CHOLINERGNÍ SYSTÉM - PARASYMPATIKUS

- neurotransmiterem je ACETYLCHOLIN
- přítomen v centrálním (CNS) i periferním nervovém systému (PNS)
- přenos signálu v PNS - neurosvalová spojení mezi neurony a všemi typy svalů (srdeční, hladký, kosterní) - zodpovědný za svalovou kontrakci
- abnormality v cholinergní transmisi se podílejí na neurodegenerativních onemocněních, jako jsou demence a Parkinsonova nemoc

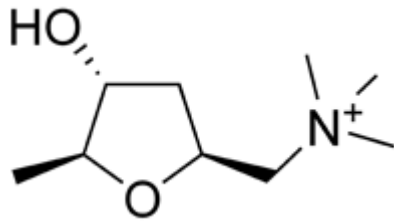

www.frca.co.uk/article.aspx?articleid=228

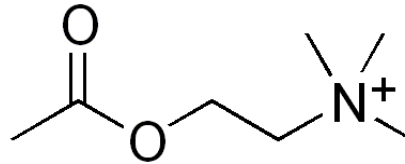
- inaktivace ACh v synaptické šterbině - enzymatické štěpení na cholin a acetát
- velmi rychlá reakce, cca 14.000 molekul ACh za vteřinu
- katalyzuje ACETYLCHOLINESTERASA

CHOLINERGNÍ RECEPTORY

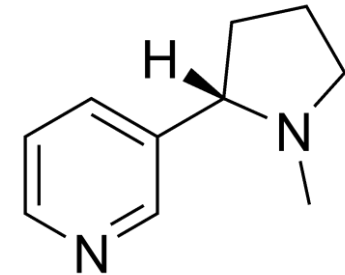
- na základě afinity rozdílných agonistů a antagonistů se dělí na NIKOTINOVÉ a MUSKARINOVÉ ACh receptory

muskarin

acetylcholin

nikotin

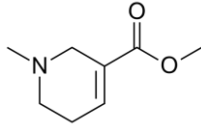
nikotinové	Neuronální	vegetativní ganglia	trimetafan	} antagonisté
	Muskulární (Na ⁺ , K ⁺ , Ca ²⁺)	neuro svalová ploténka	tubokurarin	
muskarinové	M1 Aktivace PLC	nervové buňky	atropin pirenzepin	
	M2 Otevření K ⁺ kanálu Inhibice AC	srdce	atropin	
	M3 Aktivace PLC	hladké svaly, žlázy	atropin	

PARASYMPATOMIMETIKA

- imitují stimulaci parasympatiku
- bradykardie, hypotenze, bronchokonstrikce, zvracení, pocení, průjem, stimulace žláz
- miosa (zúžení očních zornic; *m. sphincter pupillae*)
- indikace - pooperační atonie močového měchýře a střeva, glaukom
- antidotum - atropin

PŘÍMÁ PARASYMPTOMIMETIKA

- agonisté muskarinových AChR
- karchol, pilokarpin

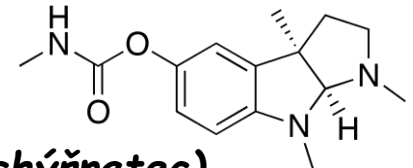
Arekolin

- *Areca Catechu* (Betelové ořechy)
- „betelové sousto“ - pinang (ind.)
- podpoří tvorbu slin, pocení, osvěžuje, chrání před parazity
- JV Asie - žvýkání - zdravotní rizika - zničené zuby, rakovina

NEPŘÍMÁ PARASYMPATOMIMETIKA

- inhibitory acetylcholinesterasy
- reverzibilní (fyzostigmin, neostigmin, takrin)
- ireverzibilní (insekticidy, bojové chemické látky - sarin, soman)

Fysostigmin

- *Physostigma venenosum* (puchýřnatec)
- semena kalabarového bobu („boby božího soudu“)
- letální intoxikace = průkaz viny

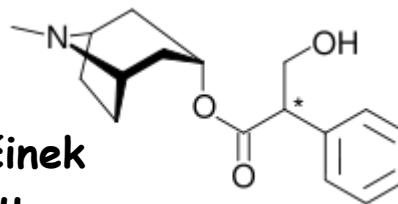

PARASYMPATOLYTIKA

- specifictí antagonisté muskarinových AChR
- útlum sekrece potních a slinných žláz, útlum sekrece nosního hlenu v hltanu a průduškách, sekrece slz, snížení vlivu vagu na srdce, snížení tonu střev a močového měchýře, broncholytický účinek
- mydriasa (rozšíření zornic; *m. sphincter pupillae*)

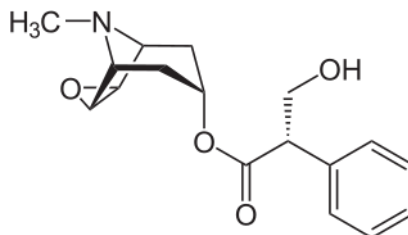
ATROPIN (*ruřík, blín, durman*)

- blokuje všechny subtypy M-AChR
- vyvolává všeobecný parasympatolytický účinek
- neumožňuje cílené ovlivnění jednoho orgánu

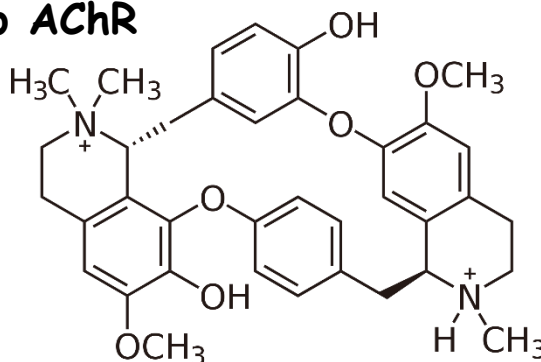
SKOPOLAMIN

- periferně účinkuje jako atropin
- centrální účinek tlumivý
- profylaxe kinetos

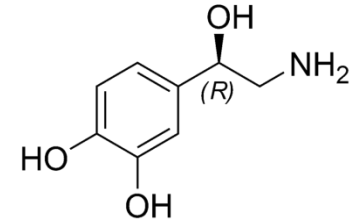

TUBOCURARIN

- *Strychnos toxifera* (kulčiba jedodárná)
- kompetitivní antagonistá nikotinového AChR
- paralýza svalového pohybu, udušení
- indiáni - šířový jed (kurare)

ADRENERGNÍ SYSTÉM SYMPATIKUS

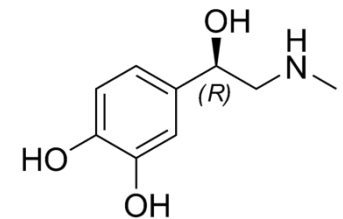

NOREPINEFRIN (noradrenalin)

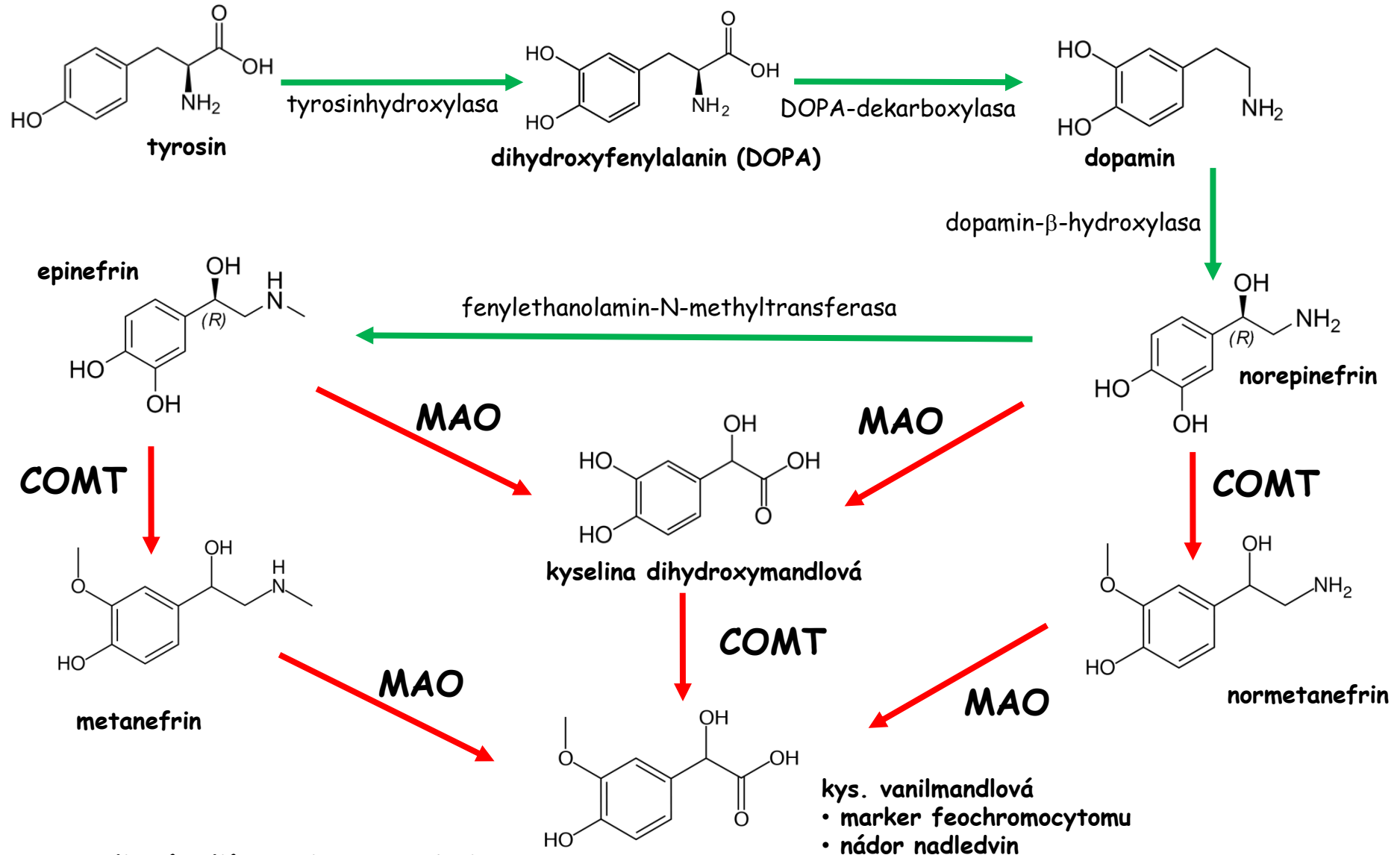
- neurotransmitter
- uložen ve varikozitách sympatických nervových vláken; dřeň nadledvin
- uvolněn akčním potenciálem; inhibují presynaptické α_2 -receptory
- prekurzor Epinefrinu
- vysoké koncentrace v CNS (hypotalamus, vegetativní centra mozku kmene)
- lokálně ohraničená účinnost - okamžité změny orgánových funkcí
- kontrakce *m. dilatator pupillae* - mydriasa při snížení intenzity světla
- zvýšení tepové frekvence - kompenzace snížení tlaku krve následkem vazodilatace
- vazokonstrikce kožních cév - snížení tepelných ztrát při nízké teplotě okolí

EPINEFRIN (adrenalin)

- hormon; dřeň nadledvin; humorální přenašeč distribuovaný krví - systémové účinky
- uvolněn depolarizací preganglionických sympatických neuronů acetylcholinem
- zvýšení výkonnosti organismu (FIGHT - FRIGHT - FLIGHT)
- zvýšení krevního tlaku, dilatace bronchů, zbystrění vědomí
- účinky na CNS - motorický neklid, tremor
- zvýšení katabolismu - glykogenolýza, lipolýza, glukoneogeneze
- útlum nedůležitých činností - např. střevní činnosti

SYNTÉZA A INAKTIVACE KATECHOLAMINŮ

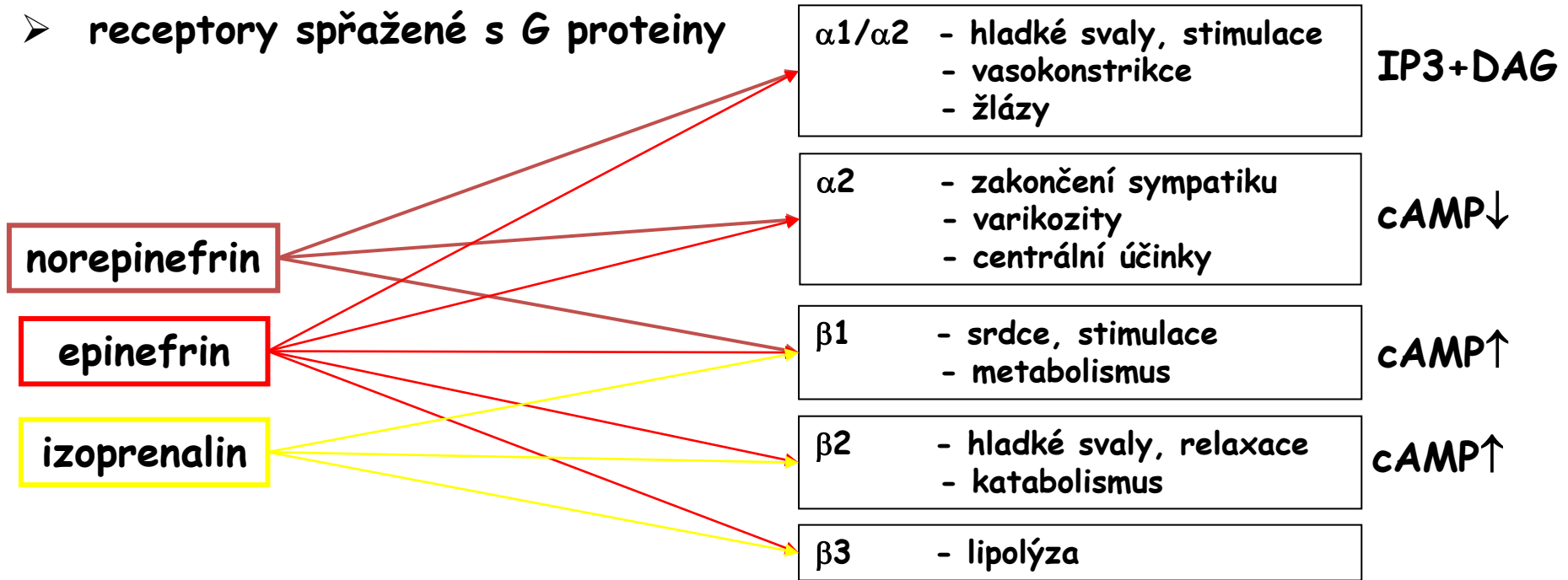

kys. vanilmandlová
 • marker feochromocytomu
 • nádor nadledvin

- zpětný příjem (re-uptake)
- methylace (COMT = catechol-O-methyltransferasa)
- oxidativní deaminace (MAO = monoaminoxidasa)

ADRENERGNÍ RECEPTORY

➤ receptory spřažené s G proteiny

		$\alpha 2$	$\alpha 1$	$\beta 1$	$\beta 2$
AGONISTÉ	noradrenalin	[Red bar spanning $\alpha 2$, $\alpha 1$, $\beta 1$, $\beta 2$]			
	adrenalin	[Red bar spanning $\alpha 2$, $\alpha 1$, $\beta 1$, $\beta 2$]			
	izoprenalin			[Red bar spanning $\beta 1$, $\beta 2$]	
	salbutamol				[Red bar under $\beta 2$]
	fenylefrin		[Red bar spanning $\alpha 1$, $\beta 1$]		
	klonidin	[Red bar under $\alpha 2$]			
	oxymetazolin	[Red bar spanning $\alpha 2$, $\alpha 1$]			
ANTAGONISTÉ	fentolamin	[Red bar spanning $\alpha 2$, $\alpha 1$]			
	prazosin		[Red bar under $\alpha 1$]		
	doxazosin		[Red bar under $\alpha 1$]		
	atenolol			[Red bar under $\beta 1$]	
	propranolol			[Red bar spanning $\beta 1$, $\beta 2$]	

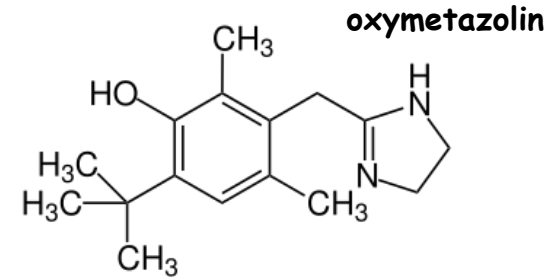
➤ selektivita agonistů a antagonistů k subtypům adrenergických receptorů

SYMPATOMIMETIKA

PŘÍMÁ SYMPATOMIMETIKA

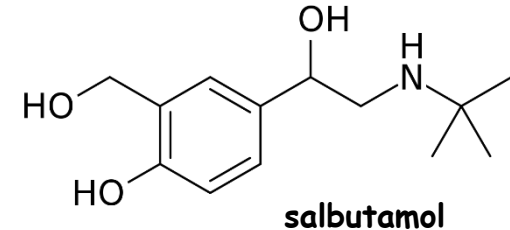
α -sympatomimetika:

- agonisté α -adrenergních receptorů
- vyvolávají vazokonstrikci
- systémové podání při hypotenzi (*etilefrin*)
- lokální užití k dekongesci sliznic (*nafazolin* = *Sanorin*; *oxymetazolin* = *Nasivin*)

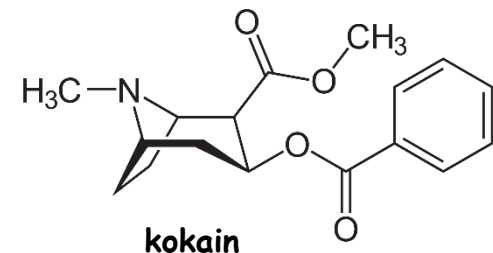
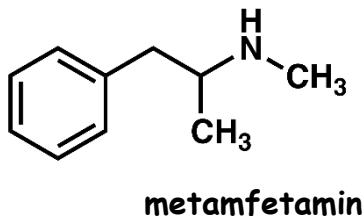
β -sympatomimetika:

- agonisté β -adrenergních receptorů
- vyvolávají relaxaci hladké svaloviny
- tokolytika - inhibice děložních stahů *Fenoterol*, *Ritodrin*
- inhalační užití - bronchodilatace u astmatiků (*Salbutamol* = *Ventolin*)

NEPŘÍMÁ SYMPATOMIMETIKA

- pronikají dobře do CNS; stimulační a euforizující účinky, vyvolávají nutkové zneužívání
- amfetamin - inhibuje zpětný příjem nor-epi a zvyšuje jeho uvolňování
- kokain - presynapticky inhibuje zpětný příjem nor-epi

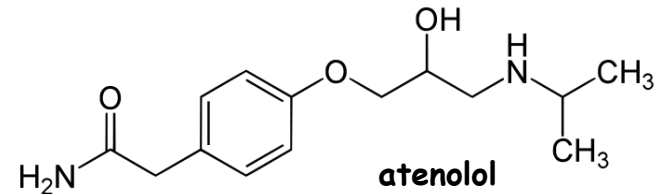
SYMPATOLYTIKA

α -sympatolytika

- antagonismus (blokáda) α -adrenergních receptorů
- historicky problematické - první α -sympatolytika byla nespecifická, ireversibilně inhibovala i α_2 receptory pre-synaptických neuronů a způsobovala nekontrolované uvolňování nor-Epi (např. *fenoxybenzamin*, *fentolamin*)
- dnes specifická α_1 -sympatolytika blokující post-synaptické α_1 receptory
- kombinovaná terapie komplikované hypertenze (*Terazosin*, *Doxazosin*)
- orgánově-specifická blokáda α_{1A} receptoru - terapie benigní hyperplazie prostaty (*Tamsulosin*, *Alfuzosin*)

β -sympatolytika

- blokáda β_1 i β_2 receptorů
- léčba hypertenze, angina pectoris (*Atenolol*, *Propranolol*)
- glaukom (lokálně - *Timolol*)

vliv sympatiku a parasympatiku na velikost očních zornic

	<i>PS-mim</i>	<i>PS-lyt</i>	<i>S-mim</i>	<i>S-lyt</i>
<i>m. sphincter pupillae</i>	<i>miosis</i>	<i>mydriasis</i>	-	-
<i>m. dilator pupillae</i>	-	-	<i>mydriasis</i>	<i>miosis</i>